Eugenijus Ivanauskas

Viduramžių dvarviečių žvalgomieji tyrinėjimai 1994 m.

1994 m. LKPC žvalgė keletą naujų vidurамžių dvarviečių ir atliko žvalgomuosius kasinėjimus.

Daugų (Salos) dvarvietė, vadinama Dvaro kalnu (Alytaus r.), yra 1,4 km į PR nuo Daugų miestelio bažnyčios, Didžiulio ežero pusiasalyje, 300 m į PV nuo Daugų ežero kranto. Dvaras buvo įsikūręs 3-4 m aukščio kalvoje, kurios R papėdėje buvo Dvarabalė (šiuo metu čia - melioruota pieva). Dabar kalva dirbama (čia Daugų miestelio gyventojų daržai).

VAK medžiagoje nurodoma, kad čia buvo grafo Brastausko dvaras, kur randama "plytų paauksuotais galais, kardų, pentinų, ąžuolinių dalių" (VAK, Nr.2. P.34). Panašius duomenis pakartojo ir A.Navarackas, 1959 m. užpildęs šios dvarvietės archeologinio paminklo pasą. Ona Sabaitienė paliudijo, kad tikrai jos tėvas (tarpukario metu jam priklausė ši žemė) čia išardavęs įvairių glazūruotų koklių.

Dvarvietės paviršiaus nepavyko apžiūrėti, kadangi jis buvo užsėtas.

Pasimnių dvarvietė (Alytaus r.) yra 700 m į ŠR nuo Giluičio ežero Š kranto, 400 m į R nuo kelio Simnas-Ąžuoliniai, Simno ežero PV krante. Dvaras buvo įsikūręs iki 2 m aukščio kalvoje, kuri dabar apsodinta eglaitėmis.

Zosė Kasparavičienė jau seniau rasdavusi ežere išplautų įvairių koklių, puodų šukių. Prieš keletą metų ji kartu su dukra pradėjusi dvarvietėje kasinėti ir aptikusi daug koklių, puodų šukių, porą geležinių peilių, o ežero pakrantėje radusi kaulinę plokštelę su valdovo atvaizdu (greičiausiai tai šautuvo inkrustacija). Apie savo atradimus kasinėtoja 1992 m. pranešė Alytaus kraštotyros muziejui, kuriam ir atidavė geriausius savo radinius.

Vienoje Z.Kasparavičienės kasinėjimų vietoje (ji buvo kasinėjusi apie 16 m^2 plote) iškasta viena 3x2 m dydžio perkasa. Perkasos R dalis buvo jau staigiai į ežerą besileidžiančiame šlaite, kuris, paplautas vandens, anksčiau buvo nuslinkęs. Todėl ežero pakrantėje buvo randami įvairūs radiniai. Šiuo metu šlaitas jau stabilizavosi. Žvalgomoji perkasa pataikė

ant ūkinės duobės, kuri buvo iki 100-120 cm gylio. Čia rasta glazūruotų ir neglazūruotų puodų šukių, koklių fragmentų (vyrauja plokštiniai, žaliai glazūruoti kokliai, puošti geometriniu ir augaliniu ornamentu bei medžioklės scena), švininių kulkų, geležinės replės kulkoms lieti, 2 monetos (Karolio XI 1661 m. šilingas ir Jono Kazimiero 1666 m. šilingas). Radiniai datuojami XVII a. I puse ir viduriu. Sprendžiant pagal monetas, jie į ūkinę duobę pakliuvo XVII a. 7-8 dešimtmetyje. Be to, žvalgant dvarvietės paviršių su metalų ieškikliu, rastos dar 9 monetos (Žygimanto III Vazos 1623 m. šilingas ir 8 Jono Kazimiero šilingai) ir keletas žalvarinių dirbinėlių. Dvarvietė yra turtinga XVII a. radinių, ypač koklių. Iš retesnių radinių paminėtina Z.Kasparavičienės rastoji kaulinė plokštelė.

Kurklelių dvarvietė (Anykščių r.) yra 1,2 km į Š nuo Paluknio upelio pralaidos kelyje Anykščiai-Alanta, 1,2 km į ŠR nuo minėto kelio ir kelio į Katlėrius atsišakojimo, bevardžio kanalizuoto upelio kairiajame krante. Dvaro sodyba stovėjo žemos, iki 3-4 m aukščio, kalvos P gale. Šiuo metu čia yra ariami laukai. Žemės paviršiuje rasta keletas glazūruotų ir neglazūruotų koklių fragmentų. Naudojant metalo ieškiklį, rastas žalvarinis knygos apkalas su šv. Mergelės Marijos su kūdikiu atvaizdu, 5 monetos (1 Kristinos šilingas ir 4 Jono Kazimiero šilingai), žvakidės fragmentas. Radinius galima datuoti XVII-XVIII a.

VAK medžiagoje nurodoma, kad į R nuo Kurklelių II dvaro, Gintautiškiu vadinamame sklype, buvo atkastas rūsys, kuriame rasta auksinė grandinė, auksinis arkliukas, taurė, 10 pinigų (VAK, Nr.4. P.345). Gintautiškiu vadinama vieta yra apie 700 m į ŠV nuo aprašytosios dvarvietės. Kultūrinio sluoksnio čia nėra. Galima spėti, kad minėti radiniai bus rasti dvarvietėje, juo labiau, kad apie 1931 m. K.Dapkevičius, čia kasdamas duobę, yra radęs plytų rūsį.

Skemų dvarvietė, vadinama Kriukelio kalnu (Rokiškio r.), yra 400 m į P nuo kelio Skemai-Piepaliai, 200 m į V nuo tvenkinio. Dvaras buvo įsikūręs apie 250 m ilgio, 150 m pločio ir 2-3 m aukščio kalvoje, kuri šiuo metu beveik visa ariama.

Apie dvarvietę LKPC pranešė Alius Pleita. Jis jau seniai čia rasdavęs įvairių koklių, puodų ir stiklo šukių, monetų. Didžiąją dalį radinių A.Pleita perdavęs Rokiškio kraštotyros muziejui, tačiau jame radinių iš šios dvarvietės nepavyko aptikti.

Dvarvietėje, šalia arimo ardomo pastato pamato, iškasta viena 3x2 m dydžio perkasa. Pataikyta ant ūkinės duobės, kuri buvo 120-125 cm gylio. Duobėje rasta koklinės krosnies sąvarta, aptikta daugiau kaip 20 koklių. Kai kurie iš jų beveik visai sveiki. Kokliai neglazūruoti ir žaliai glazūruoti. Daugiausia buvo herbinių koklių, kiti - puošti tęstiniu augaliniu ar stilizuotu augaliniu (maureskos) ornamentu (pav.27). Kokliai datuojami XVII a. pirmąja puse. Duobės viršuje rasta moneta (1661 m. Karolio XI šilingas)

Pav.27. Herbinis koklis iš Skemų dvarvietės
Fig.27. Stamped tile from the Skėmai estate site

rodytų, kad kokliai čia buvo suversti XVII a. 7-8 dešimtmetyje. Be to, ūkinėje duobėje rastas žalvarinis šaukštas ir geležinės pasagos dalis. Su metalo ieškikliu žvalgant ariamą paviršių, rasta dar 17 monetų (pradedant 1612 m. Moldavijoje kaldinta Karolio X Gustavo šilingo klastote ir baigiant 1744 m. Rusijoje kaldinta denga) ir gana daug metalinių dirbinių: žalvarinių žiedų, sagų, siuvimo antpirščių, sagčių, medalionas ir kt. Radiniai rodo, kad dvarvietėje buvo gyvenama XVII a. I pusėje-XVIII a.

Vyžuonų dvarvietė (Utenos r.) yra 200 m į ŠR nuo kelio Utena-Kupiškis, 400 m į Š nuo šio kelio ir kelio į Vyžuonas atsišakojimo, Dusynos upelio kairiajame krante. Dvaras buvo įsikūręs upelio aukštutinėje terasoje. Šiuo metu čia yra ūkininko Kunčino sodyba. Dirbant žemės ūkio darbus ir statant gyvenamąjį namą, dvarvietėje buvo randama daug koklių, puodų šukių, monetų. Pavyko rasti keletą koklių fragmentų, kuriuos galima datuoti XVI a. II puse-XVII a. Greičiausiai šioje vietoje buvo senasis Vyžuonų dvaras, ilgą laiką priklausęs Radvilų giminei.

Be dvarviečių, 1994 m. buvo tyrinėtas **Maišiagalos miestelio kultūrinis sluoksnis** (Vilniaus r.). Miestelyje iškasti 26 1 m^2 dydžio šurfai. Nustatyta, kad senojo miestelio sluoksnio liekanos tėra nedideliame plote tarp Maišiagalos dvarvietės ir piliakalnio. Pats sluoksnis jau yra visiškai sunaikintas XIX-XX a. ūkinės veiklos metu ir vertingas tik tuo, kad jame yra XVII a. radinių - puodų šukių ir plokštinių koklių fragmentų. Maišiagalos senamiesčio kultūrinį sluoksnį reikia saugoti kaip dvarvietės sudėtinę dalį, praplečiant jos teritoriją.

Birutė Salatkienė

Kurtuvėnų dvaro (Šiaulių r.) oficinos archeologiniai tyrinėjimai

Kurtuvėnų dvaras yra istorijos (IP 693) ir gamtos (V 135) paminklas. Vieną apgriuvusį jo pastatą - oficiną - nusprendė atstatyti Kurtuvėnų regioninis parkas ir čia įkurti savo administraciją. Rengiant projektinę dokumentaciją, oficinos pamatų 1995 m. pavasarį buvo ieškoma kasant šurfus, o prieš pradedant statybas, ištirtas būsimo namo vidus, ribojamas pamatų, ir viena perkasa prie R sienos išorinėje pusėje, kur įrengtas kanalizacijos šulinys. 1995 m. iš viso ištirtas 157 m^2 dvarvietės plotas.

Kurtuvėnų dvaras - vienas seniausių Žemaitijoje, įkurtas XV a. pabaigoje-XVI a. pirmoje pusėje. Jis priklausė Stanislovui Kęsgailai. XVI-XVII a. dvaro sodybą sudarė 5 gyvenamieji namai, svirnas, kluonas, arklidės, bravoras, mūriniai rūsiai. XVIII a. pradžioje medinė dvaro sodyba buvo beveik sunaikinta. Iki šių dienų išlikę XVIII a. pabaigos Nagurskių